

ПРИЗНАЧЕННЯ БІЛЬШ М'ЯКОГО ПОКАРАННЯ, НІЖ ПЕРЕДБАЧЕНО ЗАКОНОМ, ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Євгенія Олександрівна КОНОВАЛЬЧИК,

*аспірантка кафедри державно-правових дисциплін,
кримінального права та процесу Харківського
національного педагогічного університету
ім. Г.С. Сковороди*

У зв'язку з розробкою проекту нового Кримінального кодексу України, який пропонує велику кількість новел, вважається доцільним звернутися до історико-правового аналізу такого інституту як призначення більш м'якого покарання, ніж передбачене законом.

Стаття 69 КК України у чинній редакції надає суду можливість, врахувавши всі індивідуальні обставини конкретного вчиненого правопорушення та суб'єктивні характеристики особи винного, на власний розсуд призначити більш м'яке покарання, ніж передбачене законом.

Ця норма втілює у життя реалізацію права на справедливий суд та призначення такого покарання, яке буде справедливо співвідноситися з тяжкістю та обставинами скоєного і особою винного.

Такий підхід є особливо важливим при визначенні виду та розміру покарання за кримінальні правопорушення проти життя і здоров'я. Значна кількість тяжких злочинів з цієї категорії, а саме, умисне вбивство, умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони, вбивство через необережність, умисне тяжке тілесне ушкодження, вчиняються без заздальних сформованого умислу на ґрунті миттєво виниклих обставин (під впливом сильного душевного хвилювання, протиправної поведінки потерпілого, раптової особистої неприязні), які можуть бути визнані судом як пом'якшуючі та стати підставою для застосування ст. 69 КК України.

Історико-правовий аналіз дає можливість простежити шлях та мотиви законодавця стосовно наділення суду повноваженнями на призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, за кримінальні правопорушення, у тому числі проти життя та здоров'я.

На сьогодні призначення більш м'якого покарання можливо за одночасної наявності обставин, що пом'якшують покарання й істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та з урахуванням особи винного.

Першим нормативним документом, з якого бере свій початок інститут обставин, що пом'якшують покарання є Закон судний людям XIII-XV ст. [8, с. 27]. У передмові зазначеного акту було наведено перелік індивідуальних властивостей винної особи, які були підставою для звільнення її від покарання або для пом'якшення його виду та розміру [4].

Відповідно до Судебника 1497 року суди могли з урахуванням обставин конкретного правопорушення обрати покарання, передбачене однією з альтернативних санкцій [11].

Литовські статuti 1529 року, 1566 року та 1588 року дещо обмежували суддівський розсуд, вимагаючи призначити покарання лише у рамках, встановлених законом. При цьому, була закріплена можливість зменшення покарання за наявності визначених обставин. Особливістю їх застосування, було те, що ці обставини розглядалися у порівнянні – так, відкритість та зухвалість нападу вважались менш аморальними, ніж таємний та підступний вчинок [3, с. 234].

Надалі у період козацької держави діяло кримінальне право Запорізької Січі, яке ґрунтувалося на базі попередніх нормативних документів. З урахуванням змісту Жалуваної грамоти царя Олексія Михайловича Війську Запорізькому на збереження його прав і вольностей від 27 березня 1654 року можна констатувати, що на підставі норм звичаєвого права, судового прецеденту, а також з огляду на громадську думку допускалося пом'якшення покарання судом під час його призначення [9, с. 111-112].

У 1813 році вперше в Кримінальному уложенні Російської імперії було окремо прописано перелік обставин, що пом'якшують покарання [7, с. 24].

Наступним нормативним актом, відповідно до якого призначалося покарання, був Звід законів Російської імперії. Цим документом визначалися обставини, які зменшували вину та розмір покарання. Як стверджує М.І. Качан, саме зазначені норми Зводу започаткували інститут призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено [5, с. 17].

У подальшому можливість суду пом'якшувати покарання була встановлена Постановою Ради Народних Комісарів «Про народний суд» від 26 жовтня 1920 року. Проте пом'якшення дозволялося лише у виняткових випадках [2, с. 201].

Статтею 25 Кримінального кодексу УРСР від 23 серпня 1922 року було закріплено перелік протилежних за суттю обставин, які враховувалися при обранні міри покарання та мали пом'якшуюче або обтяжуюче значення. Між тим певною формою пом'якшення покарання за цим Кодексом можна вважати обов'язкове зменшення призначеного неповнолітнім покарання на встановлений розмір [10, с. 185-187].

Кримінальний Кодекс УРСР 1922 року, а також КК УСРС 1927 року дозволяв суду за наявності виключних обставин справи, навітьши мотиви у виroku, призначити покарання нижче нижчої межі санкції відповідної статті КК або перейти до іншого більш м'якого виду покарання, яке взагалі не зазначено в санкції статті [1, с. 127-128].

У статті 44 КК УРСР 1960 року вперше законодавцем було закріплено врахування разом з виключними обставинами справи і особи винного, що давало можливість суду якнайкраще індивідуалізувати покарання та за наявності підстав пом'якшити його, призначивши більш м'який вид або менший розмір.

На етапі незалежності України в 2001 році було прийнято новий КК України, в якому можливість суду призначити більш м'яке покарання, ніж передбачене законом, врегульована ст. 69 даного кодексу.

Норми цієї статті від початку прийняття КК України дещо еволюціонували. До 02 листопада 2004 року ст. 69 КК України не дозволяла призначити більш м'яке покарання за злочини невеликої тяжкості. На підставі Рішення Конституційного Суду України від 02 листопада 2004 року шляхом внесення змін до ст. 69 КК України застосовувати її до злочинів будь-якого ступеню тяжкості. Також КК України 2001 року розширено перелік обставин, що пом'якшують покарання, за наявності яких можливо застосування ст. 69 зазначеного кодексу.

Таким чином простежується, що формування інституту призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, базувалося на усвідомленні законодавцем неможливості шляхом закріплення альтернативних санкцій врахувати усі можливі обставини конкретного кримінального правопорушення задля призначення справедливого та достатнього покарання винного.

Як вбачається з проекту нового КК України станом на 24 листопада 2021 року [6], дискреційні повноваження щодо можливості суду на свій розсуд призначити більш м'яке покарання, ніж передбачене законом, пропонується обмежити через впровадження формалізованих конструкцій застосування пом'якшуючих обставин та зниження ступеня тяжкості злочину.

Це підіймає питання можливості призначення за пропонованим підходом такого покарання, яке буде справедливо співвідноситися з тяжкістю й обставинами конкретного вчиненого кримінального правопорушення, в першу чергу проти життя і здоров'я, та особою винного. Задля вирішення окресленого питання необхідним є проведення подальшого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Бажанов М.И. Назначение наказания по советскому уголовному праву : монография. Киев : Главное издательство издательского объединения «Вища школа», 1980. 216 с.
2. Боротьба с преступностью в Украинской ССР. В 2 т. Т. 1. 1917-1925 гг. / П.П. Михайленко. Киев : Выш. Школа, 1966. 831 с.
3. Демченко Г.В. Наказание по Литовскому статуту в его трех редакциях (1529, 1566 и 1588 гг.). Часть 1. Киев : Типография императорского Университета им. Св. Владимира, 1894, 273 с.
4. Закон судный людям пространной и свободной редакции. / под ред. акад.М.И. Тихомирова. Москва : Из-во Акад. наук СССР, 1961. 286 с.
5. Качан М.И. Обстоятельства, смягчающие наказание, в российском уголовном праве: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Ставропольский государственный университет. Ростов-на-Дону, 2005. 199 с.
6. Кримінальний кодекс України: проект / Робоча група з питань розвитку кримінального права. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/11/25/kontrolnyj-proekt-kk-24-11-2021.pdf> (дата звернення: 30 листопада 2021 року).
7. Сергеевский Н.Д. Русское уголовное право. Часть общая: Пособие к лекциям. 6-е изд. Санкт-Петербург : Тип. М.М. Сталюсевича, 1905. 375 с.
8. Федорак Л.М. Призначення покарання за наявності обставин, що його пом'якшують : дис...канд. юрид. наук: 12.00.08 / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2010. 251 с.
9. Фріс П.А. Кримінально-правова політика України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2005. 440 с.
10. Хрестоматія з історії держави і права України : у 2 т. : навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / за ред. В.Д. Гончаренка. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. Том 2. 728с.
11. Штамм С.И. Судебник 1497 года : учеб. пособие по истории государства и права СССР. Москва : Госюриздат, 1955. 112 с.